

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

RITA-RÄNNE TP5

KIRJANDUSE ÜLEVAADE

POLARISEERUMISE JA RADIKALISEERUMISE ENNETAMINE –
KOHALIKU OMAVALITSUSE KOOSTÖÖ KOGUKONDADEGA JA KOOLIGA

Detsember 2018

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

KIRJANDUSE ÜLEVAADE

POLARISEERUMISE JA RADIKALISEERUMISE ENNETAMINE – KOHALIKU OMAVALITSUSE KOOSTÖÖ KOGUKONDADEGA JA KOOLIGA

Helina Maasing
Sisekaitseakadeemia

1. POLARISEERUMISE OLEMUS

Akadeemilises debatis on üsna üheselt jõutud järeldusele, et sisserändajate nõrk sotsiaal-majanduslik heaolu ei ole iseseisvalt alus isikute radikaliseerumiseks. Cass R. Sunstein (2000) on märkinud, et radikaliseerumise tuum ei ole inimese hariduses, sissetulekutes või jõukuses, vaid teatud gruppide vahelises vastandumises.

Polariseerumine on ühiskonnas erinevate gruppide vaheline erinevuste teravnemine, mis võib põhjustada gruppide vahelisi pingeid ja segregatsiooni etniliste, usuliste jm tunnuste alusel. Ehk tekib tugev psühholoogiline lõhe „meie“ ja „nemad“ vahel (RAN, 2016), mille tulemusena võõrandumine ja vaenulikkus ühiskonnas kasvab (nt vihakõne, diskrimineerimine, vaenukuriteod). Kirjeldatud protsessi puhul ei ole tegemist veel radikaliseerumisega, vaid fooni loomisega selleks. Rangelt jagunenud kogukond, kus eri gruppide vahel esineb vaenu ja tugev "meie ja nemad" mõtlemine on ideaalne kasvukoht äärmusideoloogia värbajatele, kes kasutavad ära inimeste hirmu, usaldamatust ja tõrjumist. Seetõttu tuleb radikaliseerumise ennetamiseks tegeleda asjaoludega, mis muudavad inimesed haavatavaks radikaliseerumisele, sealhulgas on vaja ennetada ideoloogiate levikut ja kinnistamist, mis on suunatud sallimatusele teiste gruppide suhtes.

Brandsma (2016) väidab, et polariseerumine põhineb kahel reeglil (joonis 1) ja hõlmab viite erinevat osalejat (joonis 2):

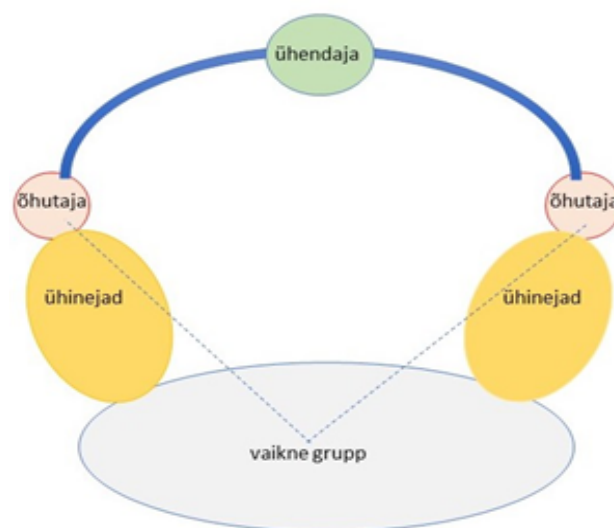
1. Polariseerumine on mõttekonstruktsioon, mis põhineb identiteedil ja rühmadel;
2. Polariseerumine vajab „kütust“, milleks on identiteedist rääkimine koos hinnangutega.

Joonis 1. Polariseerumise tekkimine (autori koostatud Brandsma teooria põhjal)

Polariseerumises osalejate rollid:

1. Õhutajad – isikud, kes püüavad luua polariseerumist;
2. Ühinejad – isikud, kes on valinud poole;
3. Vaiksed keskmised – isikud, kes ei osale vastandumises. Nad võivad olla neutraalsed, hirmul ja/või ükskõiksed.
4. Ühendajad – isikud, kes püüavad tuua rahu ja mõõdukust mõlema vastaspoole vaadetele.
5. „Süüdlased“ – isikuid, keda süüdistatakse või rünnatakse.

Joonis 2. Polariseerumise osalejate rollid (autori koostatud Brandsma teooria põhjal)

Vähemuse radikaliseerumine ja sellele reaktsioonina tekkiv opositsiooni moodustumine suurendab ühiskonnas polariseerumist. See võib väljenduda vägivaldas, omakohtus, terrorismis jms. Täna Eestis ei ole teravaid kriise, kus radikaliseerumine on jõudnud vägivaldsete tegude staadiumi, kuid kahtlemata on olnud taoliste vastaseisude algeid (nt „pronksiöö“) (Raag & Günter, 2016).

Polariseerumise puhul kommenteeritakse kitsalt identiteedi küsimusi, eesmärgiga valida pool. Sel viisil meelitavad *õhutajad* inimesi polariseerumise protsessi. Brandsma (2017) eristab polariseerumist konfliktist. Ta toob välja, et polariseerumine on kunstlik tõlgendus identiteedist, samas kui konflikti korral peab olema vahejuhtum, kannatajad ja süüdlased. Kui konflikti puhul on probleemi „omanik“ selge, siis polariseerumise puhul on see palju hägusem. Seetõttu ei saa üksüheselt konflikti lahendamise viise (läbirääkimised, vahendajate käitumine) üle võtta polariseerumise juhtimisel.

Radikaliseerumise ennetamise meetmete väljatöötamisel tuleb vältida, et riik ise panustaks erinevate rühmade stigmatiseerimisse ja/või polariseerumisse. Kui teatud kogukondi hakatakse kirjeldama „riskigrupina“ (nt venelased, moslemid, pagulased vm), siis selle liikmed võivad tunda, et nad on tugevama jälgimise all nii julgeolekuinstitutsioonide kui ka avalikkuse poolt, lihtsalt nende rahvusliku või usulise kuuluvuse poolest.

2. POLARISEERUMISE JA RADIKALISEERUMISE ENNETAMINE – KOHALIKU OMAVALITSUSE KOOSTÖÖ KOGUKONDADEGA JA KOOLIGA

Koostöö kohaliku omavalitsuse ja kogukonna vahel

Kohaliku omavalitsuse (edaspidi KOV) ja kogukondade vahel loodud tugev koostöö ja partnerlus mõjutavad positiivselt polariseerumise ja radikaliseerumise ennetust kogukonnas. Enne kui radikaliseerumise ennetamisest rääkida, on oluline mõista, mis moodustab kogukonna. Gerald Delanty (2003), Staller & Mafille'o (2010) eristavad kolme tüüpi kogukondi: geograafilisel asukohal põhinevaid, identiteedil põhinevaid (kultuur, moraali, huvi, rahvusluse põhised) ja sotsiaalseid kogukondi. Kuid tegelikkus on keerulisem, mida märgib ka Paul James (2012) selgitades, et üks kogukond võib sisaldada teist - näiteks asukohapõhine kogukond võib sisaldada mitmeid etnilisi kogukondi.

Polariseerumise ja ka radikaliseerumise ennetamise kontekstis on oluline mõista, mis seob inimesed kogukonnaks ehk millel põhineb nende kogukondlik identiteet. Nagu eelnevalt kirjeldatud, siis polariseerumise puhul kaks identiteeti alati vastanduvad üksteisele (mehed-naised, kristlased-moslemid, eestlased-venelased jne). Kuna RITA projekti üheks sihtrühmaks on uussisserändajad, siis nende puhul räägime me peamiselt kultuurilisest identiteedist, mis põhineb etnilisel, religioosel, rassilisel identiteedil. Näiteks 2015. aastal alanud rändekriis tõi ka Eestis kaasa polariseerivaid narratiive ühiskonnas: kohalikud-sisserändajad (sh pagulane), kristlane-moslem, sisserännet toetavad-sisserände vastu olevad inimesed (Maasing & Kaljula, 2017). Sotsiaalmeediasse tekkisid nii pagulaste vastased (nt „Ei pagulasmassidele“), kui toetavad grupid (nt „Salliv Eesti“). Polariseerunud gruppide eestkõnelejate eesmärk oli õhutada inimesi, kes pole veel poolt valinud (vaikne grupp) polariseerumise protsessi (vt joonis 2). Selliste vastandumiste maandamiseks soovib Brandsma (2017) leida kogukonnast leida inimene(sed), kes eri pooli ühendavad nii, et nad ise polariseerumisse täiendavalt ei panusta (nt jäädes ise neutraalseks, juhtides teema identiteedilt eemale). Ühendaja ülesandeks on võimaldada dialoog kahe vastaspoole vahel, kus kõigil on võimalus oma vaatenurka või visiooni esitleda ning vajadusel ise esitada vastu/alternatiivseid narratiive. Sellise dialoogi juurde peaks kaasama ka võimuesindaja (KOV esindaja, piirkonnapolitseinik) ja kogukonna kõneisikud. Näiteks Hollandis korraldatakse sellisel juhul ühiseid koosistumisi (kogukondlikke kogunemisi), kus moderaator hoiab üleval dialoogi ja annab võimaluse erinevate vaadete esindajatel tutvustada oma seisukohti viisil, mis võimaldab kõigil osapooltel kuulata teiste arvamusi tundmata survet neid omaks võtta (Brandsma, 2017). Selline dialoog annab võimaluse välja tuua nii erinevusi, kui leida sarnasusi poolte huvides, eesmärkides ja tegevuses. Ühendaja ülesanne on juhtida teema identiteediküsimuselt mõlemat poolt ühendavate teemade juurde (nt kogukonna korrashoid, turvalisus vms).

Kogukondade ja ametiasutuste vaheline usaldus ja dialoog võivad aidata nii polariseerumise, kui ka radikaliseerumise protsessi ennetada ja leevendada. KOVi esindajad on heal positsioonil, et tegeleda radikaliseerumise ennetamisega ning polariseerumise maandamisega, kuna KOVi ametnikud näevad ja kuulevad, mis kogukonnas toimub, märkavad kasvavaid pingeid ja vaenulikkust kogukonnas. Selleks, et nendest märkidest aru saada on RAN (Radicalisation Awareness Network¹) soovitanud: 1)

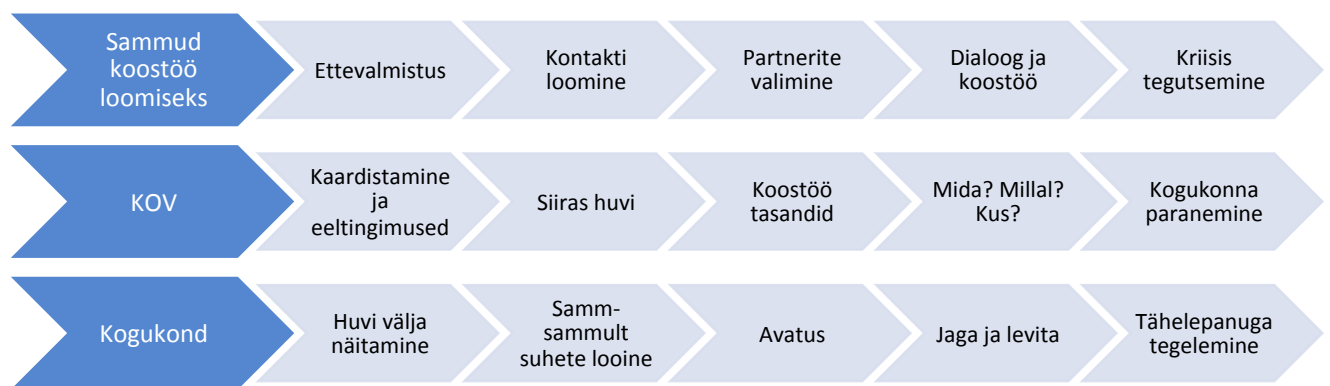
¹ Radicalisation Awareness Network- üleeuroopaline võrgustik, mis hõlmab praktikuid, kes panustavad radikaliseerumise ja vägivaldse ekstremismi ennetamisse. Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network_en

koolitada KOVi ametnikke nende nähtuste teemal; 2) luua suhted ja tegema koostööd kogukondadega ja 3) luua monitoorimissüsteemi sotsiaalse sidususe ja pingete määramiseks (RAN, 2017; RAN Local and YF&C 2018).

Ametnike koolitamine tõstab nende teadlikkust polariseerumisest ja radikaliseerumisest ning teadmiste olemasolu loob eelduse, et riskikäitumist märgatakse võimalikult varakult. Polariseerumise ja radikaliseerumise märkamiseks võib KOV luua oma „monitoorimissüsteemi“, mis aitab tuvastada varajasi pingeid kogukonnas. Monitoorimissüsteem võib põhineda nii politsei andmetel (nt avaldused vaenu õhutamise aktide kohta), kui teistel kogukonnaliikmete andmetel (nt sotsiaal-, lastekaitsetöötaja, õpetajad, korteriühistute esimehed vms). Samuti võib lisaks politseile ka KOVi esindaja jälgida sotsiaalmeediat (nt oma kogukonna gruppe), et märgata esimesi polariseerumise ja/või radikaliseerumise ilminguid. Kogukonna „monitoorimine“ peaks olema seotud ka riiklike või rahvusvaheliste sündmustega, mis võivad kohalikku kogukonda mõjutada. Näiteks, kuidas mõned kriitilised sündmused Ukrainas avaldavad mõju, kui piirkonnas on ukraina kogukond esindatud; kas valitsuse poliitika tulemusena on kogukonda pagulasperesid elama asunud vms.

Polariseerumise ja radikaliseerumise ennetamiseks soovitatakse KOV-il luua suhted ja teha koostööd kogukonna esindajatega. Suhete loomine polariseerumise ja radikaliseerumise ennetamiseks ei pea alati olema eraldi eesmärk, vaid osa kogukondlike suhete arendamisest.

Järgnevalt on keskendutud ainult polariseerumise ja radikaliseerumise ennetamisele, kuigi nagu öeldud võib see osa olla muudest koostöödest. Vastavalt RAN Local (RAN Local and YF&C 2018) töögrupi soovitudele on joonisel 1 toodud sammud KOV ja kogukonna vahelise koostöö loomiseks, mis lisaks suhete loomisele, aitavad ka ennetada polariseerumise ja/või radikaliseerumise protsesse. Tegemist on vastastikuse protsessiga, kuid initsiatiiv koostöö alustamiseks võiks tulla KOVi poolt. Kuna kogukonnad on dünaamilised, siis joonisel 3 kirjeldatud protsessi etapid võivad toimida ka muus järjestuses või samaaegselt.

Joonis 3. Kogukonna kaasamise protsess (RAN Local and YF&C, 2018)

I etapp – ettevalmistus. Selles etapis tuleks läbi mõelda, millist mõju (lühiajalist ja pikaajalist) soovitakse saavutada (nt eesmärk: usalduse loomine, teadlikkuse suurendamine, informatsiooni vahetamine, dialoog, vastupidavuse suurendamine, koostöö, et luua ühtne/turvaline kogukond) ning millised ressursid (nii rahalised, kui tööjõud) on KOVil selle saavutamiseks. Seatud eesmärgid peaksid olema mõõdetavad (nt: korraldatud on x arv ümarlauakohtumisi kogukonna ühtsuse tagamiseks). Ettevalmistavas faasis kaardistatakse kohalikud kogukonnad (nt online ja sotsiaalmeedia põhjal, kogukondade kogunemiskohtade külastamine) ning teavitatakse neid KOVi huvist kontakti luua (koostööplatvorm). KOV peaks identifitseerima ja kontakti looma ka väikeste, organiseeritud kogukondadega, kuigi nad ei pruugi olla nii lihtsalt tuvastatavad, kui mõned suuremad kogukonnad. Samuti ei tohi ära unustada, et kogukonnad on ka sisemiselt mitmekesised, mistõttu ei tohiks ainult „siltidesse“ kinni jääda.

II etapp – kontakti loomine. Kontakti loomisel on esmatähtis usalduse loomine. Koheselt ei ole mõistlik radikaliseerumise teemaga alustada, kuna see võib inimesed ära ehmatada. Alustada võiks kogukondade ärakuulamisega, et mõista, mis on nende huvid ja vajadused ning mis on osapoolte ühine huvi (nt turvalisus). Esimeseks sammuks peaks olema usalduse loomine. Samas usaldus põhineb läbipaistvusel, seega tuleks kontakti saavutamise ja koostöö eesmärki (radikaliseerumise ennetus) väljendada õigeaegselt. Suhted peaks arenema loomulikku rada, nt alguses võib KOV esindaja külastada kogukonna üritusi, eesmärgiga luua esmane kontakt ja näidata välja huvi edaspidiseks koostööks, millele järgnevad näost-näkku kohtumised. Kui usaldus on loodud, siis tuleks puudutada ka radikaliseerumise ennetamise teemat.

III etapp – partnerite valimine. Kuna ressurss (inim- ja rahaline) on tavaliselt piiratud, siis on oluline valida partnerid, kes saavad suurimat kasu ning ühendada radikaliseerumise ennetamise teema muude KOV/kogukondade teemadega (nt turvalisus, lõimimine). Organisatsioonide või kogukonna esindajate valimisel on oluline, et KOV ei toeta neid, kes ei kanna demokraatlike väärtusi. Selleks on oluline uurida organisatsiooni ja selle esindajate ning liikmete tausta, rahastust, ideoloogiat/missiooni. Koostöö võib toimuda nii dialoogi, kaastöö, partnerluse vm poolte vahel kokkulepitud vormis (nt regulaarsed ümarlaua kohtumised, ühised seminarid, koolitused, kultuuriõhtud).

IV etapp – dialoog ja koostöö. Mõlemad osapooled peaks koostööst kasu saama. Sellise koostöö ülesehitamisel on oluline kaaluda seda, mida arutatakse, millal, kus ja kellega. Alustada tuleks kogukonna murede ärakuulamisest ning võimalike lahenduste pakkumisest enne, kui radikaliseerumise ennetamise juurde minnakse. Kohtumisteks tuleks valida „turvaline“ ja neutraalne koht. Vastastikuste suhete loomine põhineb eelkõige järjepideval suhtlusel, mille juures kehtib kokkulepe, et tuleb respektida kogukondade kultuurilisi erinevusi. Suhete loomist soovitatakse alustada ühistest teemadest, nagu näiteks sport, ühine ajalugu, naabruskond jne.

V etapp – kriisis tegutsemine. Kõik eelnevad sammud on aluseks edukaks kriisiga toimetulekuks. Olenemata kriisist (demonstratsioonid, vihakuritegu, terrorikuritegu) võiks KOV kontakteeruda loodud võrgustikuga, et uurida nende muresid, vajadusi ja hirme antud kriisi puhul. Kogukonnad, mis on mõjutatud kriisist võivad vajada KOVilt kinnitust olukorraga tegelemise ja selle lahendamise või toetuse osas. Kriisi puhul peab KOVi eesmärk olema turvalisuse tagamine. Selleks on hea omada koostööpartnerina kontaktisikut ka politseist, kellega kriiside puhul koos tegutseda.

Allikas: RAN Local and YF&C, 2018

Koostöö kooli ja kohaliku omavalitsuse vahel

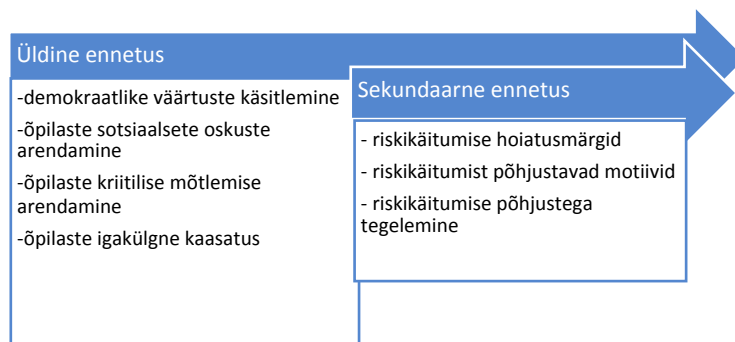
MIKS TEGELEDA NOORTEGA?

Radikalseerumise ühe algpõhjuseks on väljatoodud kultuuri- ja identiteedikriis. See puudutab eriti rändetaustaga noori, kelle jaoks kultuuriline marginaliseerimine võib kaasa tuua tunde, et nad ei kuulu oma elukohariigi ega nende vanemate päritoluriigi ühiskonda/kultuurikeskkonda. Erinevate normide ja väärtustega sotsiaalsed ringkonnad võivad noorukis küsimusi tekitada (nt kuhu ma kuulun?). See identiteedikriis süveneb, kui nooruk seisab silmitsi sotsiaalsete teguritega nagu sotsiaalne tõrjutus, marginaliseerumine ja diskrimineerimine. Nimetatud faktorid koos poliitiliste teguritega, mille hulka võivad kuuluda ka riiklik rändepoliitika, võivad eemaldada noort peavoolu ühiskonnast ning olla tõukejõuks, et noorele hakkaksid sümpatiseerima äärmusluslikud ideoloogiad (parempoolne äärmuslus, vasakpoolne äärmuslus ja religiooselt inspireeritud äärmuslus).

Anneli Botha (2014) väidab, et teismeeas noored on kõige altimad radikalseerumisele ning seetõttu suuremas riskis värbajate ohvriks langemisel. Seda põhjusel, kuna noored reageerivad tugevamalt välistele poliitilistele sündmustele ja tajutavale ebaõiglusele. Ta viitab kahele põhjusele noorte suurema vastuvõtlikkuse kohta vägivaldse ekstremismi vastu: esiteks, on noored kannatamatud ja teiseks, valmivad reageerima vägivaldiga inimõiguste rikkumistele või ebaõiglasele kohtlemisele, kui nad peavad seda poliitilise süsteemi muutmiseks vajalikuks. Erinevalt vanematest põlvkondadest, kes loobuvad sageli vastandumisest. Psühholoogias tehtud uuringud (nt Silke, 2008) näitavad, et noored tegutsevad impulsiivsemalt ja nad on valmis võtma suuremaid riske, neil puuduvad kogemused ning nad ei ole leidnud veel oma kohta ühiskonnas, lisaks on nad valmis katsetama uusi väärtusi ja identiteete. Samuti toob Miller-Idriss (2017) oma uurimistöös välja, et kriitilise tähtsusega on mõista, miks noored osalevad poliitilistes subkultuurides (nt skinheadid), kuna esiteks, võib see viidata noorte hilisemale poliitilisele osalusele (nt meelevaldustel osalemine) ning teiseks seetõttu, kuna need subkultuurid on suuresti seotud vägivaldiga (nt spontaansed huligaansused või ettekavatsetud vägivald). Noored, kes liiguvad nendes subkultuurides võivad edasikanda ka äärmuslikke narratiive, ideoloogiat ja hoiakuid peavoolu ühiskonda.

KUIDAS KOOL JA ÕPETAJA SAAVAD SEKKUDA RADIKALSEERUMISE ENNETAMISSE?

Perekond ja kool on kaks sotsiaalset keskkonda, kus noored veedavad suurema osa oma ajast. Koolid on eriti olulised, sest need on kohad, kus noored leiavad oma esimesed sõbrad ja hakkavad kujundama oma ideid neid ümbritseva ühiskonna suhtes. Õpetajad puutuvad kokku õpilaste igapäevaste muredega, ka sellistega, mida äärmusliku propaganda poolt ära kasutatakse. Näiteks identiteedi küsimused, sisserände teemad, soolised-, sotsiaalsed- ja majanduslikud konfliktid, diskrimineerimine ja sotsiaalne marginaliseerimine ning rahvusvahelised või kogukondlikud konfliktid. Kuna neid teemasid käsitletakse üldjuhul ühiskonnas vastuoluliselt, siis jõuavad need vastuolud ka klassiruumidesse. Seega on koolidel ja õpetajatel oluline roll polariseerumise ja radikalseerumise ennetamise protsessis, mis takistavad noorte kaasamist äärmuslike ideoloogiate ja organisatsioonidega. Ennetuses võib eristada üldist ennetust ja sekundaarset/juhtumipõhist ennetust. Esimene neist keskendub üldiste demokraatlike ja sotsiaalsete väärtuste arendamisele koolis ning viimane pöörab tähelepanu juba riskikäitumise ennetamisele ning põhjustega tegelemisele (joonis 4).

Joonis 4. Radikaliseerumise ennetamise etapid (autori koostatud).

Koolis edendatakse ühiseid väärtusi, kriitilist mõtlemist ning arendatakse õpilaste sotsiaalseid oskusi, millel põhineb demokraatlik ühiskond (üldine ennetus). Kui koolid õpetavad kriitilist mõtlemist, panevad õpilased arutlema erinevatel teemadel, sh mõistma nüansse, siis arendavad haridusasutused õpilastes vastupidavust ideede mõtlematu aktsepteerimise vastu, mis on iseloomulik äärmuslikkusele kaldvu käitumisega inimesetele/gruppidele. Samamoodi, kui koolid edendavad mitmekesisust, võitlevad stereotüüpidega, loovad kuuluvustunde, siis nad kaitsevad õpilasi äärmuslike narratiivide vastu, mis tuginevad meie ja nende vastandamisel (RAN YF&C ISSUE Paper, 2017).

Tabel 1. Vastuolulised ja tundlikud teemad (näited):

- ❖ identiteedi ja kuuluvustunde küsimused
- ❖ sisserände teemad,
- ❖ multikultuursus,
- ❖ diskrimineerimine,
- ❖ religioosus,
- ❖ soorollid
- ❖ seksuaalsus (sh samasoolised suhted),
- ❖ (kodu) vägivald,
- ❖ alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine,
- ❖ vaesus, kodutus,
- ❖ abort,
- ❖ rahvusvahelised konfliktid,
- ❖ ajalugu,
- ❖ jne

Allikas: RAN YF&C ISSUE Paper, 2017

RAN EDU² (2017) eksperdid soovivad, et õpetajad peavad sekkuma vastuolulistesse teemadesse ja käsitlema tundlikke küsimusi (vt tabel 1) klassiruumis. Tähelepanelik peaks olema igasuguse retoorika osas, mida radikaalne religioosne või parem/vasak/vm äärmuslik propaganda ära võivad kasutada. Teemad, mis põhjustavad vastandumist ühiskonnas, kanduvad suure tõenäosusega edasi ka kooli. Kuigi need teemad võivad põhjustada tugevaid emotsioone ja „tulist“ arutelu, võimaldavad koolid neid teemasid käsitledes õpilastel tutvuda erinevate vaatenurkade ja kogemustega. Alternatiivsete sõnumite pakkumine õpilastele aitab leida vastuseid vägivaldsete äärmuslike gruppide propagandale (RAN YF&C ISSUE Paper, 2017). Ükski õpilane ei ole puutumatu radikaliseerumisele. Seega on õpetajatel vastutus märgata varaseid märke võõrandumisest ja kapseldumisest ning reageerida õpilaste muredele ja haavatavusele. Selleks peavad õpetajad olema teadlikud, kuidas sellist vestlust läbi viia ning milliste takistustega nad võivad kokku puutuda (vt tabel 2).

Tabel 2. Vastuoluliste teemadega tegelemiseks võivad õpetajad puutuda kokku järgmiste väljakutsetega:

- ❖ ole teadlik iseenda eelarvamustest
- ❖ hirm kedagi solvata
- ❖ puuduvad piisavad teadmised, et teemat arutada piinlikus osade teemade käsitlemisel (nt seksuaalsus)
- ❖ pinged grupis
- ❖ vanematega seotud probleemid (vanemate enda eelarvamused).

Allikas: RAN YF&C ISSUE Paper, 2017

² Radicalisation Awareness Network, haridustöötajate töögrup.

Läbi õppetöö saab soodustada õpilase suhestumist ühis/kogukonnaga, kus ta elab. Ühised arutelud (õppetöö käigus) peaks peegeldama õpilaste mitmekesisust ja nende kultuurilisi, religioosseid erinevusi. Samuti saab selliste arutelude käigus pakkuda alternatiivseid narratiive vastandumisele. Kuna kool on koht, kus õpilane veedab suure osas oma ajast ning mis mõjutab identiteedi loomet, siis võiks koolis ka teadlikult sellele teemale tähelepanu pöörata. Õpetajad peaks julgustama õpilaste algatusi ja kaasavaid tegevusi lähtudes noorte huvidest. See aitab ennetada pettumust ja võõrandumist. Oluline on tekitada õpilastes tunne, et kõikide huvid on olulised ja et neid kaasatakse avalikesse debattidesse (RAN, 2016a).

Kuid koolid ei arenda õpilastes ainult suhtlemis- ning koostöö oskuseid, kognitiivseid võimeid ja käitumisoskusi, vaid koolid on ka kohad, kus võib märgata varajasi radikaliseerumise märke ja kus saab juba varajases staadiumis sellesse protsessi sekkuda (sekundaarne ennetus). Paljudel juhtudel on õpetajad esimesed, kes märkavad muutusi õpilase väljanägemises, mõtlemises ja käitumises (vt tabel 3).

Tabel 3. Mõned riskikäitumise hoiatusmärgid*, millele õpilase puhul tähelepanu pöörata, on järgmised:

- ❖ äkitselt muutunud palju poliitilisemaks või religioossemaks;
- ❖ välimuse ja/või riietumise muutmine viisil, mis viitab äärmusliku ideoloogia pooldamisele;
- ❖ kasutab ja/või kannab äärmusgruppidega seotud sümbolikat;
- ❖ ümbritseb end uute sõpradega ja ignoreerib vanu;
- ❖ koolist puudumised ja vanadest hobidest loobumine;
- ❖ isoleerib end sotsiaalselt;
- ❖ väljendab poolehoidu vägivalda kasutamisele eesmärkide saavutamiseks;
- ❖ viibib palju aega internetis ja sotsiaalmeedias, sh ekstremistlike veebisaitide külastamine;
- ❖ näitab üles sallimatust ja diskrimineerivat käitumist teiste rasside, rahvuste jm inimeste suhtes.

*nende hoiatusmärkide esinemisel ei tähenda alati, et laps on radikaliseerumas, vaid need märgivad võivad viidata ka muudele probleemidele (nt depressioon). Kõiki märke tuleb alati hinnata koos muude teguritega ning arvestades isiku tausta ja ümbritsevat keskkonda.

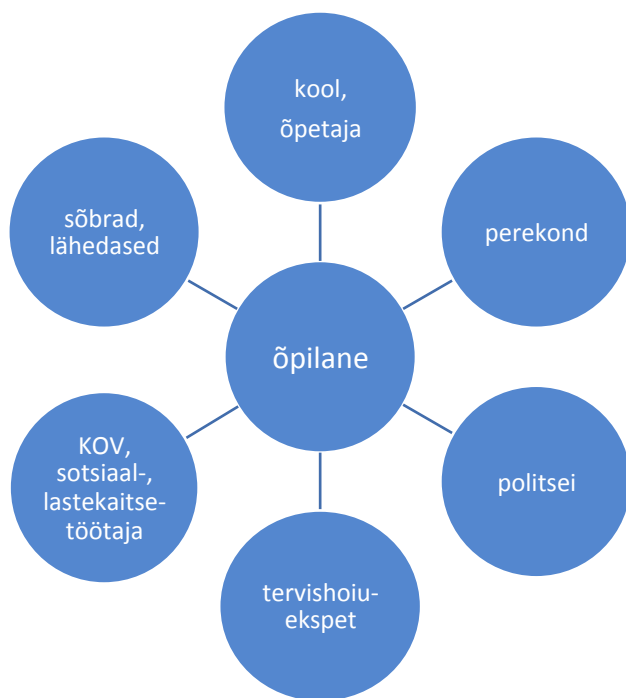
Allikad: COPPRA, Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence (Luuk 2017), Tactical Reference Guide RVE, A guide for military leaders (August 2011)

Õpetaja roll lisaks selliste märkide märkamisel on arendada dialoogi õpilasega, et mõista, mis motiivid on muutuse põhjustanud (RAN, 2016a). Kas see on õpilase protest ebaõigluse vastu? Või omaksvõetud ideoloogia väljendus? Selline dialoog peaks olema osa õpetaja ja õpilase suhtest. Pelgalt hoiatusmärkide põhjal järelduste tegemine võib põhjustada valesid järeldusi ning tuua üle reageerimise (nt politsei kaasamine). Seega õpetajate teadlikkus sellise tundliku teema käsitlemisel on väga oluline.

KES ON KOOLILE PARTNERIKS RADIKALISEERUMISE PROBLEEMIDEGA TEGELEMISEL?

Iga probleemiga tegemisel ei piisa ainult selle märkamisest, vaid on vaja ka konkreetseid samme sellega tegelemiseks. Kuna õpetajad võivad olla ühed esimestest, kes märkavad õpilase radikaliseerumist või et õpilane radikaliseerib teisi, siis on nad olulisteks partneriteks kõikidele osapooltele, keda radikaliseerumine puudutab (vt joonis 5).

Joonis 5. Võimalikud seotud osapooled (autori koostatud)

Selged protseduurid, tugistruktuuride ja võrgustiku olemasolu aitavad kooli ja õpetajat radikaliseerumise juhtumite lahendamisel. Eeldada võib³, et enamikel koolidel on mingil määral juba koostöö olemas KOViga, politseiga, vabaühendustega, noortekeskustega ja sotsiaaltöötajatega. Kui see eeldus vastab tõele, siis seda koostööd saab ka radikaliseerumise olukordadele laiendada. Samuti ei pea radikaliseerumise ennetamiseks koolid hakkama uusi tegevuskavasid välja mõtlema, vaid võimalusel saavad nad lähtepunktina kasutada juba olemasolevaid strateegiaid ja meetmeid. Näiteks, kuidas tegeleda probleemsete lastega, kes on vägivaldsed, kuritarvitavad alkoholi või narkootilisi ained, keda tõrjutakse teiste poolt jmt?. Kui koolil on tegevuskava ja koostöö teiste asutustega selliste kriitiliste lastega tegelemiseks juba olemas, siis saab sinna juurde lisada radikaliseerumise juhtumite lahendamise korra. Sellistes juhendites võiks eristada üldised radikaliseerumise ennetamise meetmed (nt üldiste demokraatlike väärtuse arendamine koolis) ja juhtumipõhiseid meetmeid.

Selged protseduurid on vajalikud, kuna nad annavad õpetajatele juhised, mida teha, kelle poole pöörduda jms. Radikaliseerumise ennetamine ja de-radikaliseerumine nõuab asutuste ülest koostööd ja lähenemist (RAN, 2016b), see ei saa toimuda ainult koolis. Radikaliseerumise juhendist võiks õpetaja saada vastuse näiteks järgmistele küsimustele:

- ❖ Millised on radikaliseerumise riskikäitumise märgid?
- ❖ Millal peab kool sekkuma?
- ❖ Kes vastutab ja mille eest?
- ❖ Keda teavitada, kui koolis on radikaalseid õpilasi?
- ❖ Keda kaasata juhtumi lahendamisse?
- ❖ Juhtumi uuesti läbi vaatamine teatud aja möödudes (kas, kes, millal)?

Lähtudes kirjandusest ja RAN töögruppide juhisteid võiks koostöö loomiseks KOVi ja kooli vahel lähtuda järgnevatest soovistest (RAN, 2016; 2016a; RAN Local and YF&C, 2018):

³ Autor uurib seda täpsemalt koolidega tehtavate intervjuude käigus projekti järgmistes etappides.

- ❖ Määrake kontaktisik(ud) KOViga suhtlemiseks. See isik peaks olema KOVi ja kooli vaheline side, kelle poole saab pöörduda muredega ja ideedega seoses ohutuse, turvalisuse ja radikaliseerumise vältimisega koolis. Soovitavalt peaks see isik olema võimeline diskuteerima religiooni küsimuses koolis, õpilaste identiteedi ning konflikti lahendamise teemadel.
- ❖ KOVi esindaja (nt määratud kontaktisik) peaks uurima koolidelt, millised on nende probleemid ja vajadused ning kuidas KOV saab neid toetada. Sellesse dialoogi peaks kindlasti kaasama ka õpetajad, mitte ainult kooli juhtkonna.
- ❖ KOV võiks luua platvormi (nt seminar, ümarlaua kohtumised vms) oma regiooni koolidele, kus kõikide koolide õpetajad saavad jagada oma kogemusi ning vahetada informatsiooni KOVi esindajatega juhtumite kohta, mis on nende koolis aset leidnud.
- ❖ Õpetajate kompetentsi parandamine radikaliseerumise ennetamiseks. Õpetajate koolitus ei peaks olema ainult radikaliseerumisest, vaid pigem mitmekesisusest ja multikultuursest ühiskonnast, kriitilise mõtlemise õpetamisest ning kuidas arutleda klassiruumis vastandlikel ja tundlikel teemadel.
- ❖ Informatsiooni jagamine probleemsete õpilaste osas. Koolid peavad arusaama, miks ja millist informatsioon peaks partneritega jagama (KOV, politsei, sotsiaaltöötaja vms). Informatsiooni jagamiseks tuleks luua juhend või kohendada olemasolevaid juhendeid, mis käsitlevad informatsiooni jagamist partneritega.
- ❖ Kool tuleks kaasata kohalikku võrgustikku, mis tegeleb radikaliseerumise ennetamisega. Võrgustikku peaks kaasama KOVi ja kooli kõrval ka politsei, sotsiaal- ja lastekaitse töötajad ning vajadusel muud asjakohased inimesed (nt tervishoiuekspert, lähedased, perekond). Selgelt tuleb ära määrata, mis on kooli roll antud võrgustikus, nii nagu iga teise partneri puhul. Sellise võrgustiku puhul, saab kool kasutada tekkinud kontakte ka muude probleemide puhul, nt vaimse tervise teemad, narkootiliste ainete kasutamine vms.

Kasutatud kirjandus:

Brandsma, B. (2016) Police and Polarisation, An initial guide. Pharresia. RAN Pol.

Brandsma, B. (2017). Polarisation. Understanding the dynamics of Us versus Them. BB in Media. Schoonrewoerd. Netherlands.

Botha, A. (2014). Political socialization and terrorist radicalization among individuals who joined al-Shabaab in Kenya. *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(11), p. 910.

COPRA. (2009). Manual for Trainers. European Commission.

Delanty, G. (2003) 'Community' as cited in 'The Moral Heart of Public Service' (2017, p.215)

James, P. (2012) as cited in 'The Moral Heart of Public Service' (2017, p.216-217)

Luuk, A. (2017). Iseradikaliseerumine internetipõhise mõjutustegevuse kaudu. Sisekaitseakadeemia.

Maasing, H. & Kaljula, D. (2017). „Radikaliseerumise olukord Eestis“. Sisekaitseakadeemia

Miller-Ildris, C. (2017). The Extreme Gone Mainstream: Commercialization and Far-Right Youth Culture in Germany. Princeton University Press. Princeton and Oxford.

Silke, A. (2008). "Holy Warriors: Exploring the psychological processes of jihadi radicalization", *European Journal of Criminology*, 5(1), p. 107.

Sunstein, C. R. (2000). Deliberative Trouble? Why groups go to extremes. *The Yale Law Journal*. 110: 71–119.

Staller, K., Mafire'o, T. (2010). *Community*. The SAGE Handboob of Socail Work Research. Toimetajad Shaw, I., Briar-Lawson, K., Orme, J., Ruckdeschel, R. SAGE publication, lk 365-377.

Tactical Reference Guide RVE, A guide for military leaders (August 2011)

Raag, I., Günter, A. (2016). Eesti strateegilise kommunikatsiooni kilde 2015-2016.

RAN. (2016). Tackling the challenges to prevention policies in an increasingly polarised society. RAN Centre of Excellence.

RAN. (2016a). The role of education in preventing radicalisation. Radicalisation Centre of Excellence. Radicalisation Centre of Excellence.

RAN. (2016b). Developing a local prevent framework and guiding principles. RAN Policy Paper.

RAN (2017). Polarisation Management Manual. Ex-post paper. Radicalisation Awareness Network, Amsterdam, 6 July 2017

RAN EDU (2017). Guide on training programmes 'Effective and confident teachers and other school staff'. Radicalisation Awareness Network, Helsinki, April 2017

RAN Local and YF&C (2018). Engaging with Communities. Ex-post paper. Radicalisation Awareness Network, Amsterdam, 6 July 2017

RAN YF&C (2017). Discussing Taboos and Controversial Issues. Practical guidelines for youth workers. Radicalisation Awareness Network